

kraći pregled gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj dao je Stefan Geosits, što je svakako nedovoljno za taj gradišćansko-hrvatski ogranak, koji je nakon 1921. ostao u granicama Mađarske. Isti je autor pružio vrijedan statistički materijal o popisima stanovništva na gradišćanskom prostoru od 1900. do 1981, koji brojkama govori o nestajanju hrvatskog življa kroz osam desetljeća. Negdje je to nestajanje umjetno jer se u novijim popisima pitalo za razgovorni jezik a ne za narodnu pripadnost. Ovo poglavlje sadrži i kraću studiju Franza Probstsa o likovnoj umjetnosti gradišćanskih Hrvata. Više slikara, kipara i graditelja, dijelom ostajući tematski vezani za rodno Gradišće, uklapaju se u moderne tokove austrijske umjetnosti. Prilozi ovoga i prethodnog poglavlja koji su tematski srodni, u najviše su slučajeva temeljito izrađene studije koje sintetiziraju materiju i daju sliku dotične teme u zaokruženom obliku. To se navlastito odnosi na radove Nikolausa Bencsicsa, Franza Probstsa, Grete Maar, Josefa Vlasitsa, Franza Szucsicha i dr. Informativno, ali ne i manje zanimljivo i vrijedno, pisali su Aladar Csenar, Angelika Kornfeind, dijelom Stefan Geosits i još neki autori.

6.

Predstavljena knjiga najnovija je u nizu sličnih djela kojima je nakana da problem hrvatske dijasporu u Gradišću predstavi u cjelini, kako u vremenskoj dimenziji tako i u svim komponentama narodnog života. Mislimo da su izdavač i ujedno autor Stefan Geosits i šesnaest njegovih suradnika umnogome u tome uspjeli. Većina priloga predstavljaju vjerne slike života gradišćanskih Hrvata, uz naznaku ocjena raznih pothvata iz pera današnjih gradišćansko-hrvatskih znanstvenika ili publicista. Knjiga je tako ogledalo vremena u kojemu je nastala i potvrda mogućnosti istraživača u vlastitim redovima. Radovi nekih autora na najvišoj su znanstvenoj razini (F. Tobler, J. Seedoch, Gerald Schlag, Nikolaus Bencsics, J. Vlastis i dr.), neki su esetički živo pisani (F. Probst), neki opet pravi rudnici podataka (F. Szucsich, A. Kornfeind i dr.), neki neumoljivo uvjerljivi (J. Müller, H. Gassner, St. Geosits), a svi zajedno uobličeni u vrijednu i uspješnu cjelinu, prvi put u gradišćanskoj sredini, izrečenu ovako sveobuhvatno i

dotjerano. Rekli smo da je nakana izdavača bila da knjiga bude ključ austrijskim »Nijemcima« za upoznavanje hrvatske manjine. Stoga su autori svojim radovima uglavnom ostali na prostoru današnjega austrijskog Gradišća (Land Burgenland) i Beča, uz marginalan prikaz njihova ogranka u Mađarskoj, dok su današnji slovački Hrvati, spominjani samo u starijem povijesnom razmatranju, ostali izvan stranica knjige. Gledajući narodno tijelo gradišćanskih Hrvata u cjelini, apstrahirajući dakle današnje političke granice, ova bi dva gradišćansko-hrvatska ogranka mogla naći adekvatno mjesto i u ovoj knjizi. No, to izostavljanje ne bi nipošto trebalo da bude razlogom za prijekor izdavaču i autorima jer treba da se respektira njihova nakana naznačena u predgovoru.

Ovo djelo rezultat je gledanja na problem gradišćanskih Hrvata očima njih samih. U tome je i specifičnost ove knjige, i rekli bismo, njezina prednost. Do njezina ostvarenja izdavač i autori došli su s naporom da u razmatranju budu sveobuhvatni, u pristupu realisti, u prosudbi objektivni. U svemu su tome i uspjeli, pa je knjiga »Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten« svoju nakanu ne samo ostvarila nego i nadmašila, ne ostajući naime samo informacija većinskom narodu u Austriji nego i pouzdan savjetnik svakome tko ulazi u bit hrvatske dijasporu u današnjem Gradišću.

Stjepan Krpan

Tove Skutnabb-Kangas

BILINGUALISM OR NOT:
THE EDUCATION OF MINORITIES
(Dvojezičnost ili ne-obrazovanje
za manjine)

Multilingual Matters 7, 1984

Ova se knjiga pojavila na englesko-me dve godine posle publikovanja na švedskom, sa nekim preinakama za međunarodnu čitalačku publiku. U knjizi se u dvanaest poglavlja raspravlja o nekim opštim pitanjima jezika, o materinjem jeziku ili materinjim jezicima, o dvojezičnosti uopšte, i o različitim aspektima dvojezičnosti, o vaspitnim i obrazovnim problemima vezanim za razvijanje dvoje-

zičnosti, o merenjima dvojezičnosti, o uticaju dvojezičnosti na kognitivni razvoj i uspeh u školi, o polujezičnosti, o funkciji imigracije i o vaspitanju i obrazovanju pripadnika manjine.

U poglavlju u kojem autorica traži odgovor na pitanje: šta je dvojezičnost? — fenomen dvojezičnosti posmatra svestrano i na sebi svojstven društveno angažovan način, vođena glavnom temom knjige — vaspitanjem i obrazovanjem dece pripadnika etnojezičkih manjina.

Osvrćući se na mišljenje o fenomenu dvojezičnosti u prošlosti i sadašnjosti, autorica ističe da je taj fenomen u prošlosti, pa i u sadašnjosti, često povezivan sa siromaštvom, obespravljenošću i podređenim društvenim položajem. Sa tog stanovišta, dvojezičnost se smatra nužnim zlom, koje omogućuje pripadniku manjine da učestvuje u prednostima većinskog jezika i kulture, odnosno pogodnostima društveno-političkoga i ekonomskog života zajednice. Međutim, kaže autor, to nije bilo uvek tako. U početku naše ere dvojezičnost se smatrala prirodnom i poželjnom. Ima primera da su osvajači učili jezik naroda koji su pokorili. Rimljani, na primer, učili su grčki. Dvojezičnost je bila uobičajena pojava i docnije u redovima plemstva i klera, pa i u građanskim društvima u velikim trgovačkim centrima. Stavovi u odnosu na dvojezičnost bili su pozitivni sve do pojave država-nacija.

Negativnih stavova u odnosu na dvojezičnost ima i danas (mada u ublaženom obliku). Takve stavove podržavaju, s jedne strane, jednojezični govornici većinskih jezika, a s druge strane, pak, pripadnici manjinskih grupa kojima preči opasnost da se integrišu u većinsku zajednicu i izgube svoj nacionalni identitet.

Dvojezičnu decu autorica deli u četiri grupe: (1) elitna dvojezična deca, (2) deca pripadnika jezičke većine, (3) deca iz dvojezičnih porodica i (4) deca pripadnika jezičke manjine. Najvećem riziku, ako ne postanu dvojezična, izložena su deca pripadnika jezičke manjine. Ostane li dete jednojezično ili dominantno u jeziku manjine, može da izgubi šanse za dalje školovanje, pa, prema tome, i za ravnopravno učešće u društvenoj podeli rada. Ako, pak, postane jednojezično ili dominantno u jeziku većine, gubi vezu sa kulturnim korenima sredina iz koje je poniklo. Ako ni na jed-

nom jeziku ne postigne nivo izvornog govornika, onda se negativne posledice prethodna dva slučaja kombinuju. Autor smatra da velika većina dvojezičnih osoba pripada baš toj grupi, dakle, grupi ljudi koji su primorani da postanu dvojezični.

Raspravljajući o definicijama dvojezičnosti, autorica kaže da postoji gotovo isto toliko definicija koliko i istraživača u ovoj oblasti — od onih koji postavljaju veoma rigorozne kriterije definiciji dvojezičnosti, pa sve do onih koji dvojezičnost definišu veoma široko. U svoju definiciju Kangasova je uključila kriterije koji se zasnivaju na jezičkoj kompetenciji, funkciji jezika i stavovima njihovih govornika. Prema njenoj definiciji, dvojezična osoba mora biti sposobna da vrši delatnost na oba jezika u skladu sa sociokulturnim zahtevima jednojezične ili dvojezične zajednice, da komunicira na istom nivou kao i izvorni govornici oba jezika i da se identifikuje sa obema jezičkim zajednicama ili njihovim delovima.

Imajući u vidu vaspitno-obrazovnu stranu dvojezičnosti, pre svega kada su u pitanju deca pripadnika manjine, autorica upućuje na dve vrste ovladavanja jezicima, a to su: osnovne komunikacione veštine i ovladavanje jezikom na kognitivnom nivou. Razvojne linije ove dve sposobnosti naročito se razlikuju u dobi 7—10 godina, pa školovanje na nematernalnom jeziku, bez mogućnosti da dete upotrebi i svoj maternji jezik, bar prilikom reprodukcija naučene materije, dovodi do negativnih rezultata kako u školskom uspehu tako i u usvajanju nematernalnog jezika.

Autorica navodi više programa za razvijanje individualne dvojezičnosti, među kojima: jednojezično obrazovanje na jeziku većine za decu pripadnika manjine, jednojezično obrazovanje na jeziku manjine za decu pripadnika manjine, jednojezično obrazovanje na jeziku manjine za decu pripadnika većine, dvojezično obrazovanje za decu pripadnika manjine čiji je cilj jednojezičnost na jeziku većine, i dvojezično obrazovanje za decu pripadnika većine ili/i manjine čiji je cilj dvojezičnost. Ti su programi poznati i pod nazivima: *immersion programmes*, *submersion programmes*, *segregational or apartheid programmes* i *language maintenance or language shelter programmes*.

Da bi deca sa uspehom usvojila dvojezičnost, potrebno je da se primene različite metode za različite grupe dece. Autorica oštro kritikuje one istraživače koji ne prave razliku između dece pripadnika većine i dece pripadnika manjine kad je u pitanju usvajanje maternjeg jezika. Kangasova kaže da kod neke dece obrazovanje na stranom jeziku nije nikakva opasnost po njihov maternji jezik, dok takvo obrazovanje kod druge dece može da ugrozi njihov maternji jezik. Ona isto tako ukazuje i na razliku između učenja stranog jezika i učenja jezika sredine.

Kangasova se svesrdno zalaže za to da se deca radnika na privremenom radu u inostranstvu školuju poglavito na maternjem jeziku do svoje 10—12. godine. Tako će dobiti dobru osnovu iz maternjeg jezika, a jezik sredine, koji čuju svuda oko sebe, lako će usvojiti ako formalno učenje tog jezika otpočne pre puberteta. Naime, autorica uvek ima na umu očuvanje jezika sa nižim statusom (kod dece ekonomskih migranata i dece pripadnika autohtonih manjina), dok za takvo očuvanje, prema njenom mišljenju, ne treba brinuti kad su u pitanju jezici sa visokim statusom ili prestižom.

Govoreći o uticaju dvojezičnosti na kognitivni razvoj i uspeh u školi, Kangasova se poziva na Kaminsovu (Cummins) hipotezu o pragu, i smatra da se kod dece koja su postigla visoki nivo poznavanja oba jezika javljaju pozitivni efekti dvojezičnosti, u vidu ubrzanog kognitivnog razvoja. Kod dece koja su postigla nivo izvornog govornika samo u jednom jeziku uticaj dvojezičnosti neće imati ni pozitivne ni negativne efekte, dok će ona deca koja nisu usvojila ni jedan od dva jezika na nivou izvornog govornika zaostajati u kognitivnom razvoju za svojim jednojezičnim vršnjacima. Što se tiče korelacije između uspeha u školi i dvojezičnosti, autorica se kritički osvrće na one postavke koje dvojezičnost tretiraju kao nezavisnu varijablu. Dvojezičnost to nije. Ona uveliko zavisi od uslova i politike u datoj društvenoj sredini ili zajednici.

U poslednja dva poglavlja autorica ispoljava svoj društveni angažman u rešavanju krupnih problema vaspitanja i obrazovanja dece radnika na privremenom radu u inostranstvu i dece imigranata. Problem školovanja te dece ona ne shvata kao problem dece pojedinaca,

već kao društveni problem evropskoga, pa i svetskog, značaja, iza kojeg stoje politička i ideološka opredeljenja i krupni ekonomski problemi.

Melanija Mikeš

R.D. Grillo

IDEOLOGIES AND INSTITUTIONS IN URBAN FRANCE. THE REPRESENTATION OF IMMIGRANTS

(Ideologije i institucije u urbanoj francuskoj; prikazivanje imigranata)

Cambridge University Press, 1985, str. XII+328

U Ideologies and Institutions in Urban France upotrijebljena je proširena »studija slučaja« imigracije, kako bi se razmotrilo funkcioniranje institucija i ideologija svojstvenih suvremenoj Francuskoj. Autor Ralph Grillo, socijalni antropolog i suradnik Sveučilišta u Sussexu, postavlja inicijalno pitanje o tome zašto etikete »imigrant« i »imigracija« »nikad ne prestaju generirati riječ 'problem'« (str. 2). Autor, međutim, ne pokušava locirati odgovor na to pitanje u doseljeničkoj kulturi ili društvenoj organizaciji, kao što to antropolozi obično čine. On preokreće to pitanje argumentirajući: ako postoji »prikazivanje problema«, postoji i »problem prikazivanja«:

»Ako se situacija doseljenika 'prikazuje' kao problematična, ona se i doživljava, shvaća, analizira i napokon njome se barata kao s problematičnom u smislu 'problema' što ih stvaraju, ili se smatra da ih proživljavaju imigranti — a ta se 'prikazivanja' unose u institucionalni sistem kroz koji se formuliraju i provode politike; tada moramo ispitati tko iznosi te 'prikaze', to jest, čije se to stanovište 'prikazuje' u političkom smislu, kojim sredstvima, te kako se vrednuje (str. 2).«

Analiza je stoga usredotočena na to kako institucije francuskog društva percipiraju i nose se sa, kako ih one nazivaju, »problemom« određenog segmenta populacije: imigrantima. Analizu francuskih institucionalnih kompleksa i njihovo »prikazivanje« doseljenika autor poima kao sponu između dviju analitičkih razina, od kojih je jedna *situacija imigra-*